

Οὕτως ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν τύπων τῶν οἰκιῶν καὶ οἰκιακῶν σκευῶν διανοίγονται εὐρεῖαι προοπτικαὶ διὰ τὴν ἀναπαράστασιν σταδίων μετοικήσεων καὶ πολιτισμῶν εἰς χρόνους, περὶ τῶν ὁποίων οὐδεμία ὑπάρχει παράδοσις οὔτε γραπτὴ, οὔτε μνημειακὴ. Καθίσταται δὲ δυνατὴ ἡ συναγωγὴ εὐρυτάτων συμπερασμάτων. Ἐπιβάλλεται ὁμως προσοχὴ εἰς τὴν μέθοδον, ἵνα μὴ καταλήγη τις ἔσπευσμένως εἰς ἔσφαλμένα συμπεράσματα. Ὁμοῦ μετὰ τῶν τύπων τῶν οἰκιῶν καὶ οἰκιακῶν σκευῶν δεόν νὰ συνεξετάζωνται καὶ αἱ μορφαὶ τῶν ὁμαδικῶν ἐγκαταστάσεων, ἡ λαογραφία καὶ τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα. Μόνον μετὰ συνολικὴν ἐξέτασιν ὅλων ὁμοῦ τῶν διαφορῶν τούτων ἐπόψεων καθίσταται δυνατὸν νὰ κερδηθῶσι τελικὰ πορίσματα.

Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ὁμαδικῶν ἐγκαταστάσεων, τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς ἰδιαζόντως διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ διερεύνησις τῶν τύπων τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων, οἵτινες εἶναι στενωῶς συνηρημένοι μὲ τὰ σχήματα τῶν οἰκιῶν. Ἐν πρώτοις δεόν νὰ διαπιστοῦνται αἱ διάφοροι μορφαὶ τῶν οἰκήσεων καὶ νὰ διακρίνωνται ἀπ' ἀλλήλων. Οὕτω προκύπτουσι δύο κύριοι τύποι: 1. ἡ αὐλή, τ. ἔ. ἡ μεμονωμένη ἐγκατάστασις ἐνὸς χωρικοῦ. 2. τὸ χωριουδάκι, τ. ἔ. ἄθροισμα αὐλῶν. 3. τὸ χωριό. Ἐκάστου τῶν τριῶν τούτων κυρίων τύπων διακρίνονται διάφοροι ἐπὶ μέρους ἰδιάζοντες τύποι. Ἡ αὐλή παρουσιάζει διάφορα σχήματα καὶ διαφοροτρόπον διάταξιν οἴκου, σταύλου καὶ διαμερισμάτων νοικοκυριοῦ. Ὁμοίως τὸ χωριό παρουσιάζει διαφοροτρόχην διάταξιν: τὰ σπήτια ἢ εὐρίσκονται εἰς τὴν σειρὰν κατὰ μῆκος μιᾶς ὁδοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ὁλόκληρον τὸ χωριό ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ ἓνα μοναδικὸν δρόμον (παρόδιον χωριό) ἢ συγκεντροῦνται ὡς σωρὸς πέριξ ἐνὸς κέντρου (συμμαζευμένον χωριό). Πλήν τούτων δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν ἀκόμη καὶ ἄλλοι τύποι ἢ μορφαὶ οἰκιακῶν ἐγκαταστάσεων.

Ἡ ἔρευνα τῶν τύπων τῶν ἐγκαταστάσεων τούτων ἐξελίχθη ἰδιαιτέρως ἐπὶ ἀνατολικογερμανικοῦ ἐδάφους εἰς μεθοδικὴν τελειότητα περιωπῆς ὡς ἀναπόφευκτος βοηθητικὴ ἐπιστήμη τῆς ἐποικιστικῆς ἱστορίας¹. Ὀλίγα μόνον τοπεῖα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ἠρευνήθησαν μέχρι τοῦδε ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην. Πρὸ πάντων ἡ Σχολὴ τοῦ σέρβου Γεωγράφου *J. Cvijić* ἐπετέλεσε περίφημα πράγματα ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ². Διὰ τὴν Ἑπει-

¹) Ἐκ τῆς πλουσιωτάτης βιβλιογραφίας ἐξαιρομεν τὰς πραγματείας τῶν *Rudolf Martiny*, *Die Grundrissgestaltung der deutschen Siedlungen*. Gotta 1928. *Herbert Schlenger*, *Formen ländlicher Siedlungen in Schlesien*. Beiträge zur Morphologie der Schlesischen Kulturlandschaft. Breslau 1930.

²) Αἱ ἐργασίαι αὗται, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς ἐποικιστικὸν ὕλικόν, ἐδημοσιεύθησαν

ρον, ὡς καὶ δι' ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ διὰ τὴν Ἀλβανίαν, αἱ μορφαὶ τῶν ἐγκαταστάσεων δὲν ἔχουν εἰσέτι ἐρευνηθῆ. Τοιαύτη ἐρευνα θὰ ὄφειλεν ἐν πρώτοις νὰ διακριβώσῃ τὴν ἰδιορρυθμίαν τοῦ τύπου ὄλων ἐν γένει τῶν ἐν Ἡπείρῳ ὑπαρχόντων σχημάτων οἰκιῶν, συνοικισμῶν καὶ χωρίων καὶ νὰ καθορίσῃ τὰ διακριτικὰ ὅρια αὐτῶν ἀπ' ἄλλων, ἵνα ἔπειτα καθορίσῃ τὴν διάδοσιν τῶν ἐπὶ μέρους τύπων καὶ οὕτω νὰ καταλήξῃ εἰς διαίρεσιν τῆς Ἡπείρου εἰς ἐπὶ μέρους τοπεῖα κατὰ μορφὰς ἐγκαταστάσεων. Ἡ σχετικὴ ἐρευνα θὰ ἔπρεπε νὰ πραγματεύηται οὐ μόνον περὶ τοῦ βασικοῦ τύπου τῆς ἐγκαταστάσεως, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μεθόδων καὶ τῆς κατανομῆς τῆς ἐπιστημάνσεως τῶν πεδίων ἐγκαταστάσεως ὡς καὶ περὶ τῶν δημοσιονομικῶν τύπων. Ἐρευνητέον θὰ ἦτο, ἐὰν λ. χ. ὑφίστανται ὠρισμένοι σχέσεις μεταξὺ τύπου ἐγκαταστάσεως, κατανομῆς τῆς ἐπιστημάνσεως καὶ ὠρισμένου τινὸς δημοσιονομικοῦ τύπου. Μόνον ὅταν κατορθωθῇ αὕτη ἡ ἐργασία, θὰ εἶναι δυνατόν νὰ τεθῇ τὸ ἐρώτημα, μήπως ὠρισμένοι τύποι ἐγκαταστάσεων (ἐν συνδυασμῷ ἴσως μὲ ὠρισμένα εἶδη τῆς ἐπιστημαντικῆς κατανομῆς καὶ τῆς δημοσιονομικῆς δράσεως) δέον νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς ἐντελῶς καθωρισμένας ἐθνικὰς τάξεις τοῦ πληθυσμοῦ. Διὰ τὴν Ἡπείρον, κατὰ ταῦτα, θὰ ἠδύνατο νὰ ῥιφθῇ τὸ ἐρώτημα, μήπως αἱ κολοσσαῖαι ἐποικιστικαὶ ἀναστατώσεις, ἃς διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὑπέστη αὕτη, ἀντικατοπτρίζονται ἀκόμη καὶ τώρα ἐν τῇ διαδόσει τῶν διαφόρων ἐποικιστικῶν τύπων—μήπως τ. ἔ. ὑπάρχῃ τύπος ἐγκαταστάσεως εἰδικῶς ἑλληνικός, ἄλλος εἰδικῶς σλαβικός καὶ ἄλλος εἰδικῶς ἄλβανικός, οἵτινες νὰ διατηρήθησαν, ἀκόμη καὶ μετὰ τὴν ὑπόκνυψιν τῶν σλαβικῶν καὶ ἄλβανικῶν τμημάτων τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὴν ἀφομοιοῦσαν ἐπιρροὴν τοῦ ὑπεριέρου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἡ διερεύνησις τῶν τύπων τῶν οἰκιῶν, τῶν οἰκιακῶν σκευῶν καὶ τῶν ἐγκαταστάσεων εἶναι μέρος μόνον τῆς γενικῆς λαογραφικῆς ἐρεῦνης, ἣτις, ἐπιχειρουμένη μετὰ τῆς ἀναγκαίας προσοχῆς καὶ μεθόδου, δύναται νὰ προσφέρῃ πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐρευναν τῆς ἱστορίας. Οὕτω κατέστη δυνατόν ἐκ λαογραφικοῦ ὕλικου νὰ συναχθῶσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου

ἐν τῇ συλλογῇ *Naselja srpskich zemalja. Rasprave i graca*. Beograd 1902. — Κατὰ τρόπον ὑποτυπώδη ἐξετέθησαν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐποικιστικοῦ ὕλικου τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ὑπὸ *Jovan Cvijic'*. *Antropogeografski problemi Balkanskoga Poluostrava*, ἐν *Naselja srpskich zemalja* 1 (1902), σελ. I-CCXXXVI *Τοῦ αὐτοῦ*, *La péninsule Balcanique* 1918. Πρὸβλ. πλὴν τούτων διὰ τοὺς τύπους τῶν ἐγκαταστάσεων τῆς μεταξὺ τῆς σερβικῆς καὶ τῆς βουλγαρικῆς Μοσάβα περιοχῆς: *Manglo V. Smiljanovic'*, *Beiträge zur Siedlungskunde Südserbiens*. Wien 1900.

1) Αἱ ἀνωτέρω μνημονευόμεναι ἐργασίαι τῶν *Haberlandt* καὶ *Nopcsa* δὲν πραγματεύονται περὶ τῶν τύπων τῶν ἐγκαταστάσεων.

τῆς γερμανικῆς ἱστορίας τῶν ἐγκαταστάσεων εὐρυτάτης σημασίας συμπεράσματα. Ἐπὶ τῇ βάσει λαογραφικῶν παρατηρήσεων ἠδυνήθησαν νὰ χωρίσουν ἀπ' ἀλλήλων διαφόρους χώρας καὶ βαθμίδας ἐγκαταστάσεων καὶ νὰ συμπεράνουν προκληθείσας ἐπιδρομὰς (καθόδους) ¹.

Ἐν πρώτοις καταγίνεται ἡ λαογραφία μὲ τὸν ὕλικὸν πολιτισμὸν—τύπους οἰκιῶν, οἰκιακῶν σκευῶν καὶ ἐγκαταστάσεων, ἐνδυμασιῶν—ἔπειτα πρὸ πάντων μὲ λαϊκὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ μὲ λαϊκὴν πίστιν. Καθὼς οἱ τύποι τῶν οἰκιῶν, οἰκιακῶν σκευῶν καὶ ἐγκαταστάσεων, οὕτω καὶ ἡ ἐνδυμασία τῆς περιούχης τῆς Ἡπείρου δὲν ἔτυχε μέχρι τοῦδε ἐπεξεργασίας. Μία ἔρευνα διὰ τὴν περιβολὴν θὰ ἔπρεπε νὰ ἔκταθῃ πέρα τῶν πολιτικῶν ὁρίων τῆς σημερινῆς Ἡπείρου καὶ νὰ συμπεριλάβῃ τὴν ἐξέτασιν τῆς περιβολῆς καὶ ἐν Αἰτωλοακαρνανίᾳ, ὡς καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Ν. Ἀλβανίᾳ (μέχρι καὶ τοῦ Σκόμπι). Διότι ὅλαι αὐταὶ αἱ χώραι παρουσιάζουν εὐρύτατα κοινὴν περιβολὴν, ἐνῶ ἡ περιβολὴ τῆς Β. Ἀλβανίας ἀποκλίνει αὐτῆς ἰσχυρῶς ². Ἀκόμη πλέον ἐνδιαφέρουσα, ἀλλὰ δυσχερεστέρα εἶναι ἡ διερεύνησις τῶν λαϊκῶν ἐθίμων, τῆς λαϊκῆς ποιήσεως καὶ τῆς λαϊκῆς πίστεως. Διότι ἐν αὐτοῖς ἀντικατοπτρίζεται τὸ πνεῦμα ἐνὸς λαοῦ, ὡς τοῦτο διὰ μέσου τῶν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας μεταβολῶν ἀπετυπώθη, πιστότατα δὲ πάλιν δεικνύουν τὰ λαϊκὰ ἔθιμα καὶ ἡ λαϊκὴ πίστις ὡς καὶ κάθε τι τοῦ λαοῦ μίαν ἐξαιρετικῶς ἐπίμονον δύναμιν ζωῆς. Ἦθη καὶ παραστάσεις ἐρριζωμέναι εἰς τὸν λαὸν ἐπιζοῦν ὅλων τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἐκ τῆς ἐναλλαγῆς τῶν πολιτισμῶν μεταβολῶν καὶ παραμένουν ζωνταναὶ ὡς ἔκφρασις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἀκόμη καὶ ἂν ὁ λαὸς ἀπέβαλε τὴν ἰδίαν του γλῶσσαν καὶ ἀφωμοιώθη πρὸς ἓνα λαὸν γειτονικὸν μεγαλύτερον ἢ ὑπερτεροῦντα κατὰ πολιτισμὸν. Οὕτω σπουδὴ τῶν λαϊκῶν ἐθίμων καὶ τῆς λαϊκῆς πίστεως διεξοδικὴ δύναται νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν διάκρισιν διαφόρων στρωμάτων πολιτισμοῦ ἐν πληθυσμῷ μιᾶς χώρας, ὅστις σήμερον ἐμφανίζεται ἐντελῶς ὁμοιόμορφος, — στρωμάτων, ἅτινα ὑπέρχονται ἀλλήλων ὡς συνέπειαι μετακινήσεων ὀφειλομένων εἰς διάφορα στάδια τῆς ἱστορίας τῶν καθόδων, ἐπιδρομῶν, ἐποικισμῶν καὶ ἐγκαταστάσεων.

Ἀκριβῆς λαογραφικὴ ἀναδίφησις τῶν λαϊκῶν ἐθίμων καὶ τῆς λαϊκῆς πίστεως μόνον εἰς ὀλίγα μέρη τῶν Βαλκανίων διενηργήθη. Διὰ τὴν Ἑλλάδα γενικῶς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτη ³. Διὰ τὴν Ἡπει-

¹) Περὶ τῆς σημασίας τῆς γραφικῆς ἐρεῦνης διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐποικισμῶν προβλ. Adolf Helbok, Siedlungsgeschichte und Volkskunde (Dresden 1928).

²) Περὶ τῆς περιβολῆς τῆς Β. Ἀλβανίας ἐπραγματεύθη ὁ Norcsa.

³) Ν. Πολίτη, Λαογραφικὰ σύμμεικτα, 1-3. Ἀθήναι 1920-1931.

ρον ἐδημοσιεύθησαν ἤδη πολυάριθμοι σπουδαῖαι συλλογαὶ ὑλικοῦ¹⁾. Ἐν τούτοις ἔλλειπει ἀκόμη μία συνοπτικὴ μονογραφικὴ ἔκθεσις, ἣτις ἀκριβῶς ἐν Ἑπείρῳ θὰ ἠδύνατο νὰ καταλήξῃ εἰς πορίσματα γενικῆς ἱστορικῆς ἀξίας. Διότι οὐδεμίαν ἄλλη περιφέρειαν τῆς Ἑλλάδος ὑπέστη τόσον ἰσχυρὰν ξενικὴν ἐπιδρομὴν (Σλαύων, Ἀλβανῶν) ὅπως ἀκριβῶς ἡ ὄρεινὴ χώρα τῆς Ἑπείρου. Θὰ ἔδει νὰ ἐξετασθῇ πρὸ παντὸς τὸ ζήτημα, μήπως ἡ ἰδιότυπος ἄλβανικὴ λαϊκὴ πίστις²⁾ μὲ τοὺς δυσμόρφους δαίμονάς της καὶ μετὰς παραστάσεις της, τὰς ὑπενθυμιζούσας τὴν ἱρακικὴν θρησκείαν, ἀφῆκε σαφῆ τινὰ ἴχνη εἰς τινὰ τμήματα τῆς Ἑπείρου. Καὶ ὑπὸ ἄλλην τινὰ ἐποψιν ἐνδέχεται νὰ προσφέρῃ διαφωτιστικὰ πορίσματα ἢ σπουδὴ τῆς λαϊκῆς πίστεως. Ἴσως καὶ ἐδῶ διὰ τῆς ἐπιμόνου ἐμμονῆς τοῦ ἀπλοῖκοῦ λαοῦ τῆς χώρας μετεβιβάσθησαν χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῶν παλαιοειδωλολατρικῶν δαιμονίων εἰς χριστιανοὺς ἁγίους, ὅπως εἶναι γνωστὸν τοῦτο καὶ ἐκ τῆς ἄλβανικῆς³⁾ ἢ γερμανικῆς λαϊκῆς πίστεως⁴⁾. Μερικοὶ τῶν αὐτοχθόνων χαρακτήρων τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους πίστεως ἐνδέχεται ἴσως καὶ ἐν Ἑπείρῳ νὰ εἶναι παλαιότατοι, ἀκόμη δὲ καὶ νὰ ἀνάγονται εἰς προχριστιανικὴν ἐποχὴν, οὕτως ὥστε διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἔχομεν δυνατότητα νὰ ἀνασυνθέσωμεν τὴν λαϊκὴν πίστιν τῆς παλαιοειδωλολατρικῆς ἐποχῆς.

Ἡ ἔρευνα τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τῆς Ἑπείρου ἐπεχειρήθη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀραβαντινοῦ⁵⁾, ὅστις ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἔμεινεν ἀνευ διαδόχου ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ. Μόλις ἐπ' ἐσχάτων ἤρχισαν νὰ συλλέγουν κείμενα διαφόρων διαλέκτων—λαϊκὰ ᾄσματα, παραμύθια καὶ αἰνίγματα—καὶ νὰ τὰ δημοσιεύουν εἰς τὰ «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά». Πρὸ παντὸς μνημονευτέοι ἐνταῦθα ὁ Γεώργιος Ἀναγνωστοπούλου καὶ ὁ Χρῆστος Σούλης. Ὁ πρῶτος παρουσίασε διαφόρους ἐρεῦνας ἐπὶ τοῦ διαλεκτικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἑπείρου⁶⁾, ὁ δεῦτερος ἔδωσε σπουδαίαν συμπλήρω-

1) Πρὸ πάντων εἰς τὰ «Ἑπειρωτικὰ Χρονικά». Πρβλ. πλὴν τούτου Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Λαογραφικὰ ἐξ Ἑπείρου (ἐν «Λαογραφίας» τόμ. Ε' σ. 3-51).

2) Μιὰν ἐξαιρετικὴν συλλογὴν κειμένων διὰ τὴν ἄλβανικὴν λαϊκὴν πίστιν δίδει ὁ Maximilian Lambertz, Albanische Märchen und andere Texte zur albanischen Volkskunde. Wien 1922.

3) Πρβλ. Lambertz, ἐνδ' ἄν.

4) Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει τῆς σερβοκροατικῆς λαϊκῆς πίστεως κατὰ τρόπον ἐντελῶς περιληπτικὸν ὑπὸ τοῦ Natko Nodilo. Τὸ ἐν σερβοκροατικῇ γλώσσῃ συγγεγραμμένον ἔργον τοῦτο εὐρίσκεται εἰς διαφόρους συνεχεῖς ἐν «Rad» τῆς Γιουγκοσλαβικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Ζάγκρεμπ τόμ. 77 (1885) μέχρι τοῦ 101 (1890).

5) Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἑπειρωτικὸν Γλωσσάριον. Ἀθήναι 1909.

6) Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Περί τοῦ δυναμικοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ ἰδιώματι τοῦ Ζα-

σιν¹ εἰς τὸ «Ἡπειρωτικὸν Γλωσσάριον» τοῦ Ἀραβαντινοῦ. Διὰ τῶν ἐργασιῶν τούτων ἐδημιουργήθη τοῦλάχιστον μία πολλὰ ὑπισχνουμένη βάση, ἐξ ἧς δύνανται νὰ ἐπιχειρηθῶσι μελλοντικῶς αἱ λύσεις συναφῶν ζητημάτων. Ὑπολείπεται ἡ συναγωγή ὅλου τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου καὶ ἡ παρασκευὴ τῆς περιγραφικῆς καὶ ἱστορικῆς γραμματικῆς τοῦ διαλεκτικοῦ ιδιώματος τῆς Ἡπείρου². Ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ θὰ ἔδει νὰ καταβληθῇ ἰδιαίτερα προσοχή, ὅπως διακριθῶσι ποῖαι ἐπὶ μέρους περιφέρειαι τῆς Ἡπείρου ἐμφανίζουσιν ἰσχυροὺς γλωσσικούς ιδιωτισμούς, καὶ περὶ τίνων Ἡπειρωτικῶν γλωσσικῶν ιδιωμάτων δύναται νὰ γίνῃ λόγος. Ἰδιαίτερας σημασίας εἶναι ἐπίσης ἡ συλλογὴ τῶν δανείων λέξεων, αἵτινες παρεισέφρουσαν ἐκ ξένων γλωσσῶν καὶ αἵτινες εἶναι ξέναι πρὸς τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ γλωσσικὰ ιδιώματα. Δάνεια λέξεις εἶναι πάντοτε ἀλάθητα τεκμήρια ἐπιδράσεων ξένου πολιτισμοῦ. Ἡ ἰσχυρὰ καὶ μέχρι σήμερον ἐπὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐπιδρῶσα ἐπιρροή τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ κατέλειπε πολυαριθμούς λατινικὰς δανείους λέξεις, ἐξ ὧν τινες οὐδαμῶς ἀπαντῶσιν ἔξω τῆς Ἡπείρου³. Θὰ ἔπρεπε νὰ καθορισθῇ, ποῦ ἐπιχωριάζουσιν αὐταὶ αἱ δάνεια λέξεις. Διότι δὲν ἀποκλείεται, αἱ παρεισφρήσασαι αὐταὶ λέξεις νὰ παντῶσιν ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὰ τμήματα τῆς κοιλάδος, ὅπου αἱ μεγάλαι ρωμαϊκαὶ ὁδοὶ ἠὺνδούν τὴν εἰς τὴν ὄρεινὴν χώραν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπορευμάτων καὶ σὺν αὐτοῖς ξένων λέξεων, ἐνῶ αἱ γηγενεῖς ὄρειναι φυλαὶ ἔμειναν ἐντελῶς ἄθικτοι ἀπὸ τὴν ξένην ἐπίδρασιν. Ἀποτελεῖ γνωστὸν γεγονὸς τῆς ἱστορίας τῆς γλώσσης καὶ τῆς γεωγραφίας τῆς γλώσσης, ὅτι δάνεια λέξεις, ἀλλὰ καὶ ὅλαι αἱ γλωσσικαὶ ἐκδηλώσεις (π. χ. φθοραὶ φθόγγων), διαδίδονται εὐρύτατα ἀστραπιαίως διὰ τῶν μεγάλων συγκοινωνιακῶν γραμμῶν (ὁδῶν, ποταμῶν, παραλιῶν), ἐνῶ συχνάκις τόποι, οἵτινες ὀλίγον μόνον ἐκεῖθεν μιᾶς τοιαύτης συγκοινωνιακῆς γραμμῆς κεῖνται, μένουσιν ἀνέπαφοι ἐκ τοιούτων ἐπιδράσεων. Ἡ γεωγραφικὴ αὕτη ἄποψις θὰ ἦτο

γορίου. Θεσσαλονίκη 1915. Τοῦ αὐτοῦ, Περί τῆς κλίσεως τῶν ὀνομάτων καὶ τῶν ἀντωνυμιῶν ἐν τῷ ιδιώματι τοῦ Ζαγορίου, ἐν «Ἀφιέρωμα εἰς Γ. Χατζηδάκην» (Ἀθήναι 1921), σ. 176 ἔξ. Τοῦ αὐτοῦ, Περί τοῦ ρήματος ἐν τῇ Ἡπείρῳ ὁμιλουμένη, ἐν «Ἀθηνᾶ» 36 (1923), 61—98. Τοῦ αὐτοῦ, Τὰ γλωσσικὰ ιδιώματα τῆς Ἡπείρου (Ὁδηγία διὰ τὴν συλλογὴν τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου τῶν), ἐν «Ἡπειρωτικοῖς Χρονικοῖς» I (1926) 81—88. Τοῦ αὐτοῦ, Περί τοῦ ιδιώματος τῆς ἐν Ἡπείρῳ Βουρμπιάνης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν κωμῶν, ἐν «Byzantinisch-neugriechische Jahrbücher» 7 (1930) 448—461.

²) Πρὸς τοῦτο πρβλ. καὶ Δ. Μ. Σάργου, Παρατηρήσεις εἰς τὸ Ἡπειρωτικὸν Γλωσσάριον τοῦ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐν «Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος. Πεντηκονταετηρίς» 1920, σελ. 383—430.

³) Πολύτιμος προεργασία εἶναι ἡ τοῦ Α. Α. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἀθήναι 1926.

⁴) Κατὰ τινὰ φιλικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ Χρ. Ι. Σούλη.

προφανῶς λίαν καρποφόρος διὰ τὴν διερεύνησιν τῶν ἠπειρωτικῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων.

Πρόβλημα ἰδιαιτέρως γλωσσοεπιστημικὸν ἀποτελοῦν τὰ δυτικοηπειρωτικὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Χιμάρας, τοῦ Ἀργυροκάστρου, τοῦ Δελδίνου, τῆς Παραμυθίας καὶ τοῦ Πωγωνίου, ἅτινα περιεργότατα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν βορειοελληνικῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων, ἀλλὰ συμφωνοῦσιν ἐν πάσαις ταῖς οὐσιαστικαῖς λεπτομερείαις πρὸς τὰ νοτιοελληνικὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα¹. Μέχρι τοῦδε ἐγνώσθησαν περαιτέρω λεπτομέρειαι μόνον περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Χιμάρας, ἐπιτρέπουσαι νὰ συμπεραίνωμεν περὶ γλωσσικοῦ χαρακτῆρος σχετικῶς ἀρχαικοῦ.

Ἡ δυτικοηπειρωτικὴ ὁμῶς διαλέκτων παρουσιάζει πολυάριθμα χαρακτηριστικά, ἐμφανιζόμενα ἐπίσης καὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς διαλέκτους τῆς Ἰταλίας. Ἀμφότερα, παρὰ τὴν καταφανῶς βορείαν θέσιν των, ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὁμάδα τῶν νοτιοελληνικῶν διαλέκτων. Ἐπειτα, τῶν ἐπὶ μέρους ὁμοιότητων μνημονεύεται ἡ ἔλλειψις τῆς συνιζήσεως, ἡ προφορὰ τοῦ κ καὶ γκ πρὸ τοῦ ε καὶ ι ὡς τσ̄ καὶ τζ, ἡ ἐρωτηματικὴ ἀντωνυμία «πέος» ἀντὶ «ποιός» καὶ ἡ ἀντικατάστασις τῆς συλλαβῆς -δια διὰ τῆς -για (βρόδια) βόγια). Τὴν στενὴν ταύτην συγγένειαν μεταξὺ τῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῶν δυτικοηπειρωτικῶν διαλέκτων ὑπέδειξε πρῶτος ὁ C. Höeg εἰς ἄρθρον, ἀποτελοῦν συγχρόνως καὶ τὴν πρώτην συστηματικὴν μελέτην περὶ τῆς διαλέκτου τῆς Χιμάρας². Τὴν γλωσσικὴν συγγένειαν, ἣν οὗτος ἀνεκάλυψε μεταξὺ Ἀπουλίας καὶ Χιμάρας, προσεπάθησεν ὁ Höeg νὰ ἐξηγήσῃ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν ἐγκαταστάσεων. Κατὰ τὴν γνώμην του, μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πόλεως Otranto ὑπὸ τῶν Τούρκων (1480), ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ Otranto μετηνάστευσεν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς παραλίας τῶν Ἀκροκεραυνίων. Ἄρα ἡ «γλωσσικὴ κίνησις» τῆς Χιμάρας ἐνεφανίσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος. Κατ' ἀντίθετον πρὸς τὴν ἐκδοχὴν ταύτην, ὁ M. Δένδιας³ εἰς διεξοδικὴν μελέτην ἀπέδειξε τὸ ἱστορικῶς ἀδύνατον τῆς παραδοχῆς ταύτης. Ἡ πληροφορία τῶν πηγῶν, ἣν ὁ Höeg ἐσφαλμένως ἠρμήνευσεν ὡς μετανάστευσιν, ἀναφέρεται ἐν τῇ πραγματικότητι εἰς τὴν στρατιωτικὴν δράσιν, δι' ἧς οἱ Νεαπολιτανοὶ ὑπεστήριξαν τὴν ἐπαναστατικὴν κατὰ τῶν Τούρκων κίνησιν τῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Χιμάρας ἀπὸ μακροῦ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων.

¹) Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Ἀθηνᾶ 36 (1923), 62—64.

²) C. Höeg, ἐν «Ἀθηνᾶ» 36 (1923) 289.

³) Μιχ. Δένδια, Ἀπουλία καὶ Χιμάρα. Γλωσσικαὶ καὶ ἱστορικαὶ σχέσεις τῶν ἑλληνικῶν αὐτῶν πληθυσμῶν, ἐν «Ἀθηνᾶ» 38 (1926) 72—109.

Πάν ὅ,τι γνωρίζομεν περὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς ἐποχῆς σχέσεων εἰς τὰ δυτικὰ Βαλκάνια ἀντίκειται εἰς τὴν πιθανότητα τῆς ὑπὸ τοῦ Höeg παραδεγεμένης εἰσελάσεως ἀπουλιανῶν Ἑλλήνων. Βλέπομεν κατ' ἐκείνας τὰς δεκαετηρίδας πῶς πανταχοῦ ὑπὸ τὴν ἀσινθήθη πίεσιν τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας ἐσημειώθη μεταναστευτικὴ κίνησις πρὸς δυσμὰς, ἥτις κατέληξεν εἰς τὴν ἴδρυσιν ἀλβανικῶν ἐπαρχιῶν καὶ εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἤδη ὑφισταμένων ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Ὅτι τότε, ἐνῶ χιλιάδες διέφυγον ἐκ τῶν Βαλκανίων πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἐγκατέστησαν εἰς τὴν Χιμάραν ἀπουλιανοὶ Ἕλληνες, φαίνεται παντελῶς ἀκατανόητον. Ὅθεν ἡ γνώμη τοῦ Höeg, ἥτις καὶ εἰς τὰς πηγὰς οὐδὲν εὐρίσκει ἔρεισμα, ὀρθῶς ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Δένδια.

Ἡ ἑλληνικὴ «γλωσσικὴ νησις» τῆς Χιμάρας δὲν εἶναι, κατὰ ταῦτα, ἀποικία τοῦ ἀπουλιανοῦ Ἑλληνισμοῦ, συστάσα κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος, ἀλλ' εἶναι πολὺ παλαιότερα. Ἐκ τούτου γεννᾶται πάλιν τὸ πρόβλημα, πῶς δέον νὰ ἐξηγηθῇ ἡ συγγένεια τῶν διαλέκτων μεταξὺ Ἀπουλίας καὶ Χιμάρας. Γνωρίζομεν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ πολυάριθμοι Χιμαριῶται εἰσῆλθον ὡς στρατιῶται εἰς τὴν ἰταλικὴν ὑπηρεσίαν ἢ καὶ μένοντες ἐγκατέστησαν ἐν Ἀπουλίᾳ¹. Διὰ τῆς βαθμιαίας ταύτης μεταναστευτικῆς κινήσεως καὶ ἐξ αἰτίας αὐτῆς ἐπῆλθε κατὰ μέγα μέρος ἡ σμίκρυνσις τῆς «γλωσσικῆς νησίδος» τῆς Χιμάρας. Ἐν τούτοις δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν ἐπαρκῶς τὰς γλωσσικὰς ὁμοιότητας μεταξὺ τῆς ἀπουλιανῆς καὶ χιμαριωτικῆς διαλέκτου μὲ τὴν παραδοχὴν τῆς βραδείας διεισδύσεως χιμαριωτικῶν στοιχείων εἰς Ἀπουλίαν. Διότι δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, ὅτι ἡ διάλεκτος τῆς σχετικῶς ἀσθενοῦς χιμαριωτικῆς διεισδύσεως θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ παραμερίσῃ ἐντελῶς τὴν παραλλάσσουσαν φθογγολογίαν τῆς ἀπουλιανῆς διαλέκτου. Ὅθεν ἡ ἐξήγησις δέον νὰ ἀναζητήσῃ ἄλλας λύσεις. Ἡ γλωσσικὴ συγγένεια εἶναι παλαιότερα τοῦ 15ου αἰῶνος. Τὸ ἐκπληκτικὸν γεγονός, ὅτι εἰς τὰ ἐξώτατα βορειοδυτικὰ μέρη τῆς ἑλληνικῆς γλωσσικῆς περιοχῆς — ἐν Δυτικῇ Ἡπείρῳ καὶ Κάτω Ἰταλίᾳ — ὁμιλεῖται ἀριθμὸς διαλέκτων, ἀνηκουσῶν προφανῶς εἰς τὴν ὁμάδα τῶν νοτιοελληνικῶν διαλέκτων, ἀφ' ἧς αὐταὶ εἶναι γεωγραφικῶς χωρισμένοι, ἐξηγεῖται βεβαίως μόνον διὰ τῆς ἐκδοχῆς, ὅτι ἡ νοτιοελληνικὴ καὶ ἡ «βορειοδυτικοελληνικὴ» ὁμάς διαλέκτων εἰς προγενεστέρους ποτὲ χρόνους ἐπεκράτουν εἰς περιοχὴν ἐνιαίως συνεχομένην. Πότε αἱ νοτιοελληνικαὶ διάλεκτοι, εἰσδύουσαι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, ἐνεσφηνώθησαν εἰς τὴν ἐνιαίαν περιοχὴν αὐτὴν καὶ τὴν ἐχώρισαν εἰς δύο κεχωρισμένα μέρη, δὲν γνωρίζομεν.

¹) Δένδια, ἐνθ' ἀν., σελ. 105-108.

Ἐντύπωσιν προξενεῖ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ περιοχὴ τῶν δυτικοηπειρωτικῶν διαλέκτων ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, ἣτις φαίνεται, ὅτι ἔμεινεν ἐν γένει ἀνενόκλητος ἀπὸ τὴν σλαυικὴν ἐπιδρομὴν. Φαίνεται, ὅτι οἱ Σλαῦοι κατὰ τὴν ἐν 6ῳ καὶ 7ῳ αἰῶνι ἐπιδρομὴν δὲν κατέλαβον τὰς παραλιακὰς γραμμὰς ἢ καὶ κατέλαβον αὐτὰς μόνον εἰς τινα σημεία. Τὸ μέγιστον μέρος ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βυζαντινῶν ¹. Ἐκ τούτου θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποτεθῆ, ὅτι ἤδη ἡ σλαυικὴ ἐπιδρομὴ διέσπασε τὴν συνοχὴν μεταξὺ τῶν δυτικοηπειρωτικῶν καὶ τῶν νοτιοελληνικῶν ομάδων διαλέκτων. Ἐν τούτοις, ὡς ἔχει σήμερον ἡ ἔρευνα, δὲν ἐπιτρέπει ν' ἀποφανθῶμεν μετὰ βεβαιότητος ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου.

Ἐπὶ μακρῶν ἀπετέλει ἐπίμαχον θέμα καὶ ἡ θέσις τῆς σαρακατσανικῆς διαλέκτου. Ἐνῶ τοὺς Σαρακατσαναίους, μίαν πλανωμένην ἑλληνόφωνον ποιμενικὴν φυλὴν, ἣτις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διαμένει ἐν Ἡπείρῳ, ἀλλὰ καὶ μέρος αὐτῆς μικρότερον ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ, ἐξελάμβανον πρότερον ὡς ἐξελληνισθέντας Βλάχους (Ἄρομόνους), ὁ Höeg ² δι' ἀναλύσεως τῆς σαρακατσανικῆς διαλέκτου προήχθη εἰς τὴν διεξοδικὴν ἀπόδειξιν, ὅτι οὐδὲν συνηγορεῖ ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης. Τούναντίον, δέον οἱ Σαρακατσαναῖοι νὰ θεωρῶνται ὡς νομαδικὴ φυλὴ ἀνέκαθεν ἑλληνική. Ἡ σημερινὴ σαρακατσαναῖκὴ διάλεκτος παρουσιάζει εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν τῆς ἐν Ἡπείρῳ διαδόσεώς της ἐντελῶς ἐνιαῖον χαρακτῆρα καὶ διατελεῖ ἀνεξάρτητος ἐκ παραλλήλου πρὸς τὰς λοιπὰς διαλέκτους τῆς Ἡπείρου.

Ἡ γλῶσσα ἐν τῇ σημασίᾳ της ὡς πηγὴ τῆς ἱστορίας παρημελήθη μέχρι τοῦδε, ὡς μὴ ὄφελεν, ἐν Ἑλλάδι. Περισσότερον κατέγιναν μὲ τὰ τοπωνύμια, ὧν ἡ σημασία εἶναι προφανὴς διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐποικισμῶν (ἐγκαταστάσεων). Ἀφ' ὅτου ὁ J. Ph. Fallmerayer ἐπεχείρησε νὰ στηρίξῃ εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶντα σλαυικὰ τοπωνύμια τὴν οὐδαμῶς ἀποδειχθεῖσαν ἄποψίν του περὶ τῆς πλήρους καταστροφῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῶν ἐπιδραμουσῶν σλαυικῶν φυλῶν, τὰ τοπωνύμια ἀπησχόλησαν διαρκῶς καὶ ἐπανειλημμένως τὴν ἑλληνικὴν γλωσσολογίαν καὶ ἱστοριογραφίαν. Κατ' ἀρχὰς μόνον τὰ σλαυικὰ τοπωνύμια, ἔπειτα τὰ τοπωνύμια ἐν γένει ³. Ἐν νεωτάτοις χρόνοις ἀριθμὸς Ἑλλήνων λογίων ἤρχισε

¹) Τὴν ἔκτασιν τῆς σλαυικῆς ἐπιδρομῆς ἐν Ἡπείρῳ θὰ πραγματευθῶ προσεχῶς ἐν ἰδιαιτέρῃ ἐργασίᾳ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τοπωνυμίων, τῶν ἀρχαιολογικῶν εὐρημάτων, τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ τῆς διοικητικῆς γεωγραφίας.

²) Carsten Höeg. Les Saracatsans, une tribu nomade grecque. I. Étude linguistique. II. Textes (contes et chansons); Vocabulaire technique; Index verborum, Paris 1925, 1926.

³) Περὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς ἐρεῦνης τῶν τοπωνυμίων ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἑλλάδος, πρβλ. συνοπτικῶς K. Amanetos, Die Erforschung der heutigen

εἰς ἐπὶ μέρος μονογραφίας νὰ συλλέγη καὶ νὰ ἐρευνᾷ τὰ τοπωνύμια καθόλου (ἤτοι ὀνόματα πόλεων, κωμῶν, τοποθεσιῶν κλπ.) διαφόρων περιοχῶν τῆς χώρας. Ἐν τούτῳ δὲν ὑπελείφθη ἡ Ἑπειρος τῶν λοιπῶν ἐλληνικῶν περιφερειῶν. Εἰς διαφόρους πραγματείας ὁ Π. Φουρίκης, ὁ Χρ. Ι. Σούλης καὶ ὁ Στεργιόπουλος ἠρεύνησαν τὰ ὀνόματα τόπων καὶ λειβαδιῶν διαφόρων μερῶν, ὁ G. Weigand ἐπεξεργάσθη τὰ κουτσοβλαχικὰ τοπωνύμια τῆς περιοχῆς τοῦ Πίνδου¹. Ὄντως δὲν ἀπέχομεν πολὺ ἀκόμη ἀπὸ τοῦ νὰ διαγνώσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν ὀνοματίων τόπων καὶ τοποθεσιῶν διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν ἐγκαταστάσεων.

Πρέπει νὰ προηγηθῇ ἡ ὅσον τὸ δυνατὸν πλήρης συλλογὴ καὶ γλωσσικὴ διασάφισις. Ἡ συλλογὴ τῶν τοπωνυμίων εἶναι σχετικῶς ἀπλῆ. Ὡς ἀφετηρία καὶ βάσις δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὁ ἐπίσημος ἐλληνικὸς κατάλογος τῶν τοπωνυμίων, ὅστις ἐμφαίνει τὰς σήμερον ὑφισταμένας ἐγκαταστάσεις—πόλεις, χωρία, χωριουδάκια, μοναστήρια—μετὰ πληροφορίας τοῦ νομοῦ καὶ τῆς ἐπαρχίας². Ἐν τούτοις δὲν συμπεριλαμβάνονται εἰς τὸν κατάλογον αὐτὸν τὰ ὀνόματα καταστραφειῶν ἢ ἀνωνύμων ἐγκαταστάσεων. Ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν πηγῶν—ἰδιαιτέρως συντελεστικὰ εἶναι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἰωάννου Ἀποκαύκου, τοῦ Γεωργίου Βαρδάνη καὶ τοῦ Δημητρίου Χωματηνοῦ, ὡς καὶ τὰ ἔγγραφα—εἶναι γνωστὸς σημαντικὸς ἀριθμὸς ἐκλιπόντων τοπωνυμίων. Τῶν ἐπ' ἐσχάτων ἐπισήμως ἀνωνύμων τοπωνυμίων ὑπάρχει πλήρης κατάλογος³. Ὅτι τοῦναντίον κατὰ τὴν διαδρομὴν προγενεστέρων αἰώνων ὑπῆρξεν ἄνευ ὀνόματος συνεπεῖα κινήσεων καὶ ἀναστατώσεων, αἵτινες ἔγιναν διὰ μέσου τῆς ἱστορίας τῶν ἐγκαταστάσεων, διαφεύγει κατὰ μέγιστον μέρος τῆς γνώσεώς μας⁴.

Δυσχερέστερον τῆς συλλογῆς τῶν τοπωνυμίων καταρτίζεται ἡ συλλογὴ τῶν ὀνομάτων λειβαδιῶν, ποταμῶν καὶ βουνῶν. Τυπωμένος κατάλογος αὐ-

Ortsnamen in Griechenland, ἐν Zeitschrift für Ortsnamenforschung 5 (1929) 62—70. Παν.Ν. Πατριολογία, Ὁ θησαυρὸς τῆς μεσαιωνικῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. Α. Τὸ ἀρχεῖον τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ τῶν τοπωνυμίων τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀθῆναι 1933).

¹) G. Weigand, Die Aromunischen Ortsnamen im Pindusgebiete ἐν Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig. Leipzig (1919-1920) 60-64, 174-218. Πρβλ. καὶ: Th. Capidan, ἐν Dacoromania 1 (1910-1921) 417-422. Σχετικῶς καλῶς ἔχουν διερευνηθῆ καὶ τὰ τοπωνύμια τῆς γειτονικῆς περιοχῆς τῶν ἰονίων νήσων.

²) Λεξικὸν τῶν δήμων, κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τῆς Ἑλλάδος. Ἀθῆναι 1923.

³) Πίναξ μετονομασθειῶν κοινοτήτων καὶ συνοικισμῶν τοῦ κράτους. Ἀθῆναι 1929.

⁴) Ὁ Σπ. Π. Ἀραβαντινός, Ἱστορία Ἀλῆ Πασᾶ τοῦ Τεπελενλῆ (Ἀθῆναι 1895) προσφέρει ἐν σελ. 601-610 σπουδαῖον κατάλογον: Τὰ τσιφλίκια τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ καὶ οὐίων αὐτοῦ.

τῶν δὲν ὑπάρχει. Ὁ ἐπιτελικὸς χάρτης (1 : 100.000) ὀλίγιστα μόνον ὀνόματα ἀναγράφει. Ἄλλ' ὁ εἰδικὸς χάρτης (1 : 20.000) δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι προσιτὸς εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Καὶ αὐτὸς ὁ χάρτης δὲν δύναται φυσικὰ νὰ περιέχῃ ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν τόπων. Διὰ τὴν συλλογὴν αὐτῶν εἷς μόνος τρόπος ἀπομένει δυνατός: οἱ γηγενεῖς ἐρευνηταὶ ὀφείλουσιν νὰ συλλέγουν καὶ δημοσιεύουσιν ὅλον τὸ ὕλικόν διὰ τὰς ἐπὶ μέρους περιοχάς. Ἐὰν πραγματοποιηθῇ ποτε τοῦτο, ἔστω καὶ κατὰ μέρος μόνον, θὰ κερδίσωμεν διὰ τοῦ τρόπου τούτου προφανῶς ἰδέαν τινὰ τοῦλάχιστον περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν τόπων τῆς Ἡπείρου.

Παράδειγμα ὑποδειγματικὸν τοιαύτης συλλογῆς τοπωνυμίων ὑπὸ ἔποψιν μεθοδικῆς ἀκριθείας ἔδωσεν ὁ Χρ. Ἰ. Σούλης διὰ τὴν ἐπισήμανσιν τοῦ χωρίου τῆς γεννήσεώς του «Χουλιαράδες» (νοτιοανατολικῶς Ἰωαννίνων)¹⁾. Μετὰ τινὰ εἰσαγωγὴν, ἐν ἣ παρέχεται ἐπισκόπησις τῶν μέχρι τοῦδε τοπωνυμικῶν ἐργασιῶν ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἡπείρου, ἀκολουθεῖ πλήρης ἀλφαθητικὸς κατάλογος τῶν τοπωνυμίων. Παραπλεύρως ἐκάστου ὀνόματος σημειοῦται ἢ κατὰ τὴν οἰκείαν διάλεκτον προφορὰ του καὶ περιγράφεται ἀκριβῶς ἡ θέσις. Παρατιθέμενος χάρτης δεικνύει τὴν κατανομὴν καὶ τοὺς ἐπιφανειακοὺς τύπους τῆς ἐπισημάνσεως.

Τῆς συλλογῆς τῶν τοπωνυμίων καθόλου δέον νὰ ἔπεται ἡ γλωσσικὴ κοὶ ἔτυμολογικὴ διασάφησις. Διὰ τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ὀνόματα ἐξεπόνησεν ὁ Κ. Ἄμαντος σπουδαίαν προεργασίαν, τὴν ἔρευναν τῶν ἐπιθημάτων²⁾. Τὰ ἀγιογραφικὰ καὶ ἄλλα τοπωνύμια χριστιανικοῦ περιεχομένου διερευνήθησαν ὑπὸ τοῦ Jireček³⁾. Ἄλλὰ δυσχερεστέρα εἶναι ἡ διασάφησις τῶν σλαυικῶν τοπωνυμίων, ἅτινα ἐν Ἡπείρῳ εἶναι ἀρκετὰ συχνά⁴⁾. Ἡ ἐξέ-

¹⁾ Χρ. Ἰ. Σούλη, Τοπωνυμικὸν τῶν Χουλιαράδων, ἐν : «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» 7 (1932), 216-245.

²⁾ Κ. Amantos, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen. München 1903.

³⁾ C. Jireček, Das christliche Element in der topographischen Nomenclatur der Balkanländer. Wien 1897.

⁴⁾ Περὶ τῆς γλωσσικῆς διασαφήσεως σλαυικῶν τοπωνυμίων πρβλ. ἐν γένει: Franz Miklosich, Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen. Heidelberg 1927 (Neudruck). Otto Frank, Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde. Leipzig 1932. Περὶ τῶν σλαυικῶν ὀνομάτων ἐν Ἑλλάδι πρβλ. G. Weigand, Die Wiedergabe der slavischen Laute in den Ortsnamen des Peloponneses, ἐν Balkan-Archiv 4 (1928), 1-52. M. Wasmer, Zu den slavischen Ortsnamen in Griechenland, ἐν Zeitschrift für slavische Philologie 3 (1926) 385-386.—Περὶ τῶν σλαυικῶν τοπωνυμίων ἐν Ἡπείρῳ ἐπραγματεύθησαν μέχρι τοῦδε οἱ A. Gilferding, Sborník sočinení j. I: Istorija Serbov i Bolgar (S.-Petersburg 18..) σελ. 281-296 (αὐτὸ τὸ τμήμα ἐλλείπει ἐν τῇ γερμανικῇ μεταφράσει τοῦ ἔργου τούτου). Χ. Χρι-